

Budapestre vonatkozó újságcikkek

Osztályozás

91(439 Bp)09

Szerző: *Csanyi Jenő*Cím: *Kalandozások Óbudán*

Idő

n 1922

Személy

Forrás: *Magyarország**Bp.*
(Hely)1922 VIII/6
(Idő)

(Köt. v. füz.)

Kalandozások Óbudán

— A Magyarországi tudósítójától —

A mai Óbudának 57.000 lakosa van, tehát magyar viszonyok szerint számottevő vidéki város volna. Van is egy kis városias része: az elején a Lajos-utcában, de egybeült falusi hangulat mindenütt: az udvarokon eperfa és gémeskút, a toronycsúcs alatt az ereszre kötözve tengericsövek, egy telek végében időfakulta görög. És német szó mindenütt. Szeretnék már magyar világot látni s eszembe jut, hogy kerestük mi azt Erdélyben. Csak a toronyok után kellett igazodni: ahol kakas vagy oszillag látszik, ott magyarok is vannak, mert kálvinisták. Látszik is a távolban itt is valami csillagos torony, arra veszem utamat. A Flórián-térről a *Kálvin-utca* vezet hozzá. Persze a térképen nincs meg. Egy magaslaton áll a református templom, mellette az emeletes paplak és köröskörül mély kertek. Itt valamikor vár volt. *Kontra* Aladár, a lelkész szívesen fogad, s el is mondja, hogy csakugyan valami vár helyére épült a templom és a paplak. A templom 1785-ben készült, az új paplak 1908-ban s akkor az ásatásoknál egy méter mélységben vörös márványpadot találtak, majd pillérfölköt, oszlopdarabokat s ezt mind összegyűjtötték egy boltzat alá a paplak pincéjében.

**Református templom
a Prépostvár helyén**

A maradványokból a szakemberek megállapították, hogy itt volt a középkorban a sokatkeresett prépostsági vár, mely nagyobb fényű lehetett, mint nyugat híres nagy zárdái. 1156-ban alapították és a törökvilágban pusztult el. Utána egy *Madarassy* nevű magyar jobbagynak állt itt a háza s ő felajánlotta református imaháznak, mikor a Zichy-család 1698-ban elkobozta a református egyház régi templomát. Itt tartották a reformátusok istentiszteleteiket 1778-ig, amikor a német plébános áskálódására a helytartótanács ettől is eltiltotta őket. De többrendbeli kérvényezésekre 1783 november 20-án II. Józseftől megkapták újra a szabad vallásgyakorlatot és a templomépítési engedélyt. 1785-ben építették a mai templomot, még pedig alapjait teljesen a helyszínén a régi várromból kiásott öles kövekből, két oldalát szintén egészen, a másik kettőt részben. Találtak akkor egy ezüst pecsétnyomót is, melyet az egyház 125 forintért adott el. Volt pedig akkor a megye összeírása szerint 140 református hívő Óbudán, de a szintén idetartozó pestiekkal, budaiakkal, pomáziakkal, valamint a fővárosban tanuló fiatalsággal és a katonasággal meghaladta az 500 lélekszámot. Legrégibb nyoma az egyháznak 1566-ból van, akkor már rendes papja volt *Szováthy* Gáspár. Ma már külön egyházai vannak Pestnek, Budának és Pomáznak, de a magában maradt óbudai egyház is felszaporodott

4100 hívőre. Századokon át a fenntartott iskoláját 1879-ben adta át fővárosnak. Sok érdekes adatot tartalmaz még a kis egyház levéltára: az óbudai magyarság története, a betelepített és felülről pártolt németekkel való küzdelmeinek története ebből állítható össze. Ma már mintaszerű békében él magyar és német Óbudán. A fiatalság mindenütt magyarul beszél, sőt az öregek is török. Egy szőlőkapas aggastyán megis magyarázta, hogy miért nem tudnak ők magyarul: »Mikor fiatalok voltunk, megvert a policáj, ha magyarul beszéltünk.«

Ilyenek is történtek Magyarország fővárosában ezelőtt hatvan esztendővel.

Van Óbudán egy nagyon számottevő egyesület: »A Föld- és Szőlőművesek Egyesülete«. Most készül nagyban mezőgazdasági terménykiállításra, ami valószínűleg egy milliós fővárosban első lesz a maga nemében. Látni fogunk majd óbudai szőlőt, bort gyümölcsöket. Óriási eső tengerit, gabonafajokat, kerek répát, hosszú répát, amiről mind nehezen fogja elhinni a pesti bércszárnnyák lakója, hogy ez mind az ő városában termett.

Utca az amfiteátrum romján

A Prépost-várral belekerültünk a történelmi emlékek közé, lássuk, mi minden volt még itt a középkorban! Az az ólénk virágzó város, mely Buda néven szerepelt már az Árpádok alatt, egy még régebbi római város köveiből épült. Az ásó máig is vet ki újabb meg újabb római emlékeket a földből, nemcsak itt, hanem jóval

lejjebb is. A Várhegy oldalán, a kapucinusok háta mögött ásták ki egy római villa alapfalait, a Lánchid építésekor is egész tömeg feliratos római kő került elő. Maga az igazi római város *Aquincum*, amely azonban egy még régebbi keltának a helyére épült, összefüggő házsorokban ott kezdődött, ahol Óbudazárt építkezése ma véget ér. Magyar őseink délebbre vultak városalapításukkal és éppen a legfőbb középületek estek legközelebb a mai Budához. A budai káptalannak várát a mai református templom helyén már láttuk. Még délebbre volt a völgy összeszűkülésénél a királyi vár, egy egykori római amphiteátrum helyén. Ma a *Pacsirtamező*, *Határ*, *Szölő* és *Viador*-utcáktól határolt köralakú házesoport mutatja a helyét. Még régebbi volt az óbudai apátnak a mai Ujlak feletti hegyen II. Géza király idejében épített kastélya, melyet a királyi várparancsnok használt és évi egy aranyárca bért fizetett érte. Anonymus szerint ezt *Budavárnak* hívták, *Horváth* István szerint a hozzácsatlakozó utcákkal együtt *Nagybudának*. Jóideig azt hitték történészeink, hogy itt egy külön *Uj-Buda* nevű város volt, megkülönböztetésül az akkor még csak Budának nevezett mai Óbudától. A mai Budának neve *Pestújhegyi vár* volt. Ujabbban azonban kiderült, hogy Uj-Buda ez a rész nem volt soha, ezen a néven egyideig csak a mai Várat nevezgették, Óbuda ellenben Nagy Lajostól kezdve két különálló városra oszlott: a káptalani városra és a királynéi városra. Előbbi volt az

északkeleti, utóbbi a délnyugati rész. Erdekesen alakult ki ez a kettéosztás.

Ahol a királyné parancsolt

A tatárjárás előtt már virágzó várost a mongol áradat elseperte Pesttel együtt. IV. Béla a vész elmúltával újjáépítette, de egyuttal belátván, hogy mély fekvése miatt hadászati jelentősége nincs, a mai Várhegyre építtetett várat, német katonákat és iparosokat telepített be a falak közé, úgy hogy a magyarnak megmaradt Óbudának vetélytársa került a német Budában. A súly lassanként Buda felé terelődött át, Óbudát királyaink elhanyagolták. Az Árpádok kihaltával Róbert Károly az ellene makacsul küzdő Budát mellőzte, királyi székhelyét Visegrádra tette át. Fia, Nagy Lajos, azonban visszatért Budára, s a szomszédos óbudai régi várat anyjának, Erzsébetnek adományozta. Ettől kezdve a királynék birtoka volt Óbudának várkörüli része. Nagyon okos berendezés volt ez, hogy az özvegy királynékat távol tartsák az ország ügyeibe való beavatkozástól, viszont biztosítsanak nekik olyan helyet, ahol némi uralkodói jogkört gyakorolhassanak. Itt a csendes Óbudán adogatták ki okleveleiket, rendelkeztek alattvalóikkal, az ó városuknak külön tanácsa volt, bíróval és négy esküüttel. Néhány bíró neve meg is maradt az 1375—1521 közti időből: Zambó Miklós, Demeter Antal, Futhamoth Gergely. 1476-ban esküdtek: Hidegh Benedek, Futhamoth Péter, Fodor Pál. De a káptalani város bírái is csupa magyarok. Ugyanabból az időből ilyen nevű bírákat találunk: Győri Mihály, Zalai Benedek, Budai János, Balázs György, Timár Márton, Cselbi Domokos, Tolvaj Dénes, Zanthai Péter, Fodor Pál, Erdélyi László, Zalkai Deák László, Nyéki Bálint,

Váci Tamás. Kétszáz esztendő alatt mindössze egy német név akad: a királynéi vár várnagya 1436-ban Siebeninder János.

A káptalan 1641-ig szerepelt, mindig budainak nevezte magát és sohasem óbudainak, ekkor minden javaival együtt a nagyszombati egyetem papnöveldejéhez csatolta a király. Persze az utolsó száz esztendőt a török foglalás miatt már nem otthon töltötte: papok, apácák, mind elmenekültek Pestről, Budáról, Óbudáról Nagyváradra, Pozsonyba, Nagyszombatra. A királynéi vár is elpusztult a török időkben. Az a palota, ahol Róbert Károlynak, Nagy Lajosnak, Zsigmondnak, Albertnek özvegye, a nagy Hunyadi Mátyás anyja, Szilágyi Erzsébet, valamint korán elhalt felesége, Podiehrad Katalin, majd második felesége, az olasz Beatrix szökeltek, pár év alatt pusztá köhalmaz lett, úgy hogy helyét is csak a legutóbbi időkben lehetett megállapítani. Pedig Beatrix királyné olasz építésszel gyönyörűen újjáépíttette. Az első budai, általában magyarországi nyomda, a Hess-féle is itt volt és nem a mai Budán. 1472-ben állította fel Szilágyi Erzsébet egyik unokaöccse, Geréb László apát.

A másik vár történetéről még kevesebbet tudunk: ott csak várnagyok szökeltek és 1606-ban egy utazó látta még romjait a mai Szépvölgy-utcában.

Árpád apánk sirja

Óbuda helyrajzájának legnevezetesebb emléke Nagy Lajos király egy határjárólevele, mely II. Lajos átiratában maradt meg és Perényi nádor parancslevele. Mindkettőt a margitszigeti apácáknak állították ki, akik királyi adományban részesültek Óbudán. Ez a határjáró oklevél az az alap, melyből Árpád apánk sirját keresik annyi ideje. Béla király névtelen jegyzője megírta, hogy Árpádot egy budai patak mellé, a domboldalon temették el és később Szent István alatt sirja melé

nagy templomot: Fehéregyházát építtették. Ezt a Fehéregyházát, latinul *Alba Regalis*-t, emlégeti a Lajos király és Perényi nádor oklevele. Csakhogy azok a helyrajzi pontok, amiket az oklevél írója felvett, ma már ismeretlenek, annyi századokon keresztül a történeti tudat is kivonzott a külvilág is új idegen lakosságból. Hiszen 1596-ban Óbuda egész magyar lakossága Esztergomba költözött s a helyre települő németek aligha törődtek sokat az akkor még meglévő különböző romokhoz fűződő hagyományokkal. Katona István kezdte a XVIII. században keresni először Árpád sirját. Vasvári Pál, a negyvenéves vértanu, több jogásztársával még egy nagy templom romjai közt kutatott, melynek ma már emléke sincs meg. Erdi János, az archeologus 1851-ben a Szentendrei-út melletti közlegelőn egy kápolnát és ettől délre valami falazatot ásott ki a *Schwanfelder*-malom mellett, de a rendőrség letartóztatta és nem engedte meg a további ásást. Éppen úgy nem engedélyezte 1860-ban Thaly Kálmánnak és társainak ásását sem. 1868-ban megkezdte a *Viktória-téglagyár* működését a Bécsi-út és Vörösvári-út sarkán. Az első évben már munkaközben római emlékekre akadtak, majd egy XIV. századbéli zárdá falazatai kerültek ki a földből. A zárdának csucses íves temploma volt, ennek szentélye, diadalíve és egyik szárnyoltára napfényre került. Ugyanott három esztendő is találtak, egyik mellett gyönyörű arany fülbevaló. Minthogy Óbuda egyetlen patakja a helyhez közel folyik el, a Névtelen Jegyző említett leírása alapján biztosra vették a szakörök, hogy itt van Árpád sirja és a kiásott templom a híres Fehéregyháza. Csakhamar azonban újabb vélemények vetődtek fel és elkeseredett vita kezdődött *Wekerle* László tanfelügyelő és *Tholl* Titusz ügyvéd között. Árpád sirjának a keresése egész kis könyvtárral gazdagította történelmi irodalmunkat, anélkül, hogy végleg el lehetett volna a kérdést intézni. A *Radi*-malomtól nyugatra eső szőlőkben *Tholl* szintén kiásott va-

lami templom-maradványokat, de azóta (1883-ban) temetőnek rendezték be ezt a területet és az ásásokat nem folytathatták. Szóba került a Római-fürdő is, melynek vendéglője helyén egy régi puska-porgyártó malom állott. *Havas* Sándor 1882-ben a kiscelli dombot jelölte meg Árpád sirjának. Valószínűleg soha elő nem kerül *Alba Regalis* romja, sem Árpád sirja, mert az utóbbi félszázad alatt kilenc téglagyár és kőbánya ásta, ontotta a hegyeket Óbudán, úgy, hogy a vidék egész arculata megváltozott. De azért lelkes kutatói máig is vannak a Honszerző nyugóhelyének: *Szombathelyi* György fővárosi főszámtanácos külön latin tanulmányokra vetette magát, azért, hogy valami rejtve maradt utmutatást találjon az oklevelekben. Talált is valami új nyomot és teljesen új helyen állapította meg a sokat keresett sirt, de hogy hol, csak bizalmas körben árulja el. Egy barátja elbeszéléséből értesültem különben csak kutatásairól, így a kérdéshez nem szólhatok hozzá.

Gyanus lejtő a föld alá

Még egy emléke botlottam kalandozásaim közben. A *Flórián-téren*, a mozi előtt, két fekvő vasajtó van a kocsit és a járda közt. A szomszéd fűszeres elmagyarázta, hogy ezek az ajtók őrzik annak az alagutnak a lejtőjét, melyen át innen egyenesen a Várba lehet jutni. Kissé kalandosnak látszott a dolog és tovább érdeklődtem. Egy mérnök ismerősöm szerint a régi római vízvezetékhez lehet lejutni ezeken az ajtókon. Aquincum egykori vízvezetékére itt a föld alatt vonul el, de odébb északra kikerül a föld fölé és a Szentendrei-úton pillérei s helyenként ívei is megmaradtak. Kissé bajos elhinni ezt a változatot is, mert a Szentendrei-úton levő maradványok a római fürdők melegvizét vezették, a Flórián-téren azonban igen kiesett ahhoz az Aquincumból, hogy ideig vezeték volna azt a vizet, mikor sokkal közelebb találhatták a Táborhegy alatti patakot. Szóval éppen úgy nem tudom, hogy miféle lyukba lehet lemászni a Flórián-térről, mint, hogy mi lehetett az a kerek ház, melyről mult közleményemben írtam.

Eladó villa a hozzávaló számmal

Ha már vizről beszélünk, említsük meg, hogy Óbuda felett a hegyekben seholsem lehet vizet találni. Nemcsak hogy forrás-víz nincs, hanem kutakat sem ástak. Elszórt házak az elpusztult szőlőkben azonban mindenfelé vannak a *Táborhegyen*, *Kecskehegyen*, *Remetehegyen*, *Mátyáshegyen* és ezeknek lakói számarháton puttányokban hordják a vizet jó félórás távolságokra a városi vízvezeték legfelső kutjairól. Ezt csak azért mesélem el, hogy más is úgy el ne bámuljon, mint én, mikor a *Föld-utca* egyik lámpakaróján elolvastam az alábbi hirdetést:

»Szép fekvésű vila nagy
gilátással a Táborhegyen a
hozávaló számmal együtt
elladó. Érdeklődni özv. Klein-
eisel Péternél a szomszédba.«

Vesztemre érdeklődtem és felsezettek a kérdéses villához és a hozzávaló számmához egy olyan meredek hegyre, hogy még most is reszket tőle a lábom. A számár igen rokonszenves állatnak látszott, ellenben a villa, illetőleg vila, egy szobából és a hozzáragasztott leglehetőlenebb kanyargású folyosókból és kamrákból állt. Az árára nem voltam kíváncsi, de azért közölték: a hozzávaló számmal együtt 420.000 korona. Nem tudom mennyi esik belőle a számmára.

Gagy Jendő